

UlpusÉlni kell!
avagy
A halál csak Ulpus Tamást illeti meg

Szerb Antal 1937-ben kiadott önelemző regénye, az Utas és holdvilág, egy Spanyolországi utazás alatt, 15 évesen került a kezembe. Olaszországon keresztül vitt az utunk. Most már értem, miközben újra olvasom, hogy miért nem beszéltem azalatt sokat, hogy miért maradtam szívesebben egyedül és, hogy miért vonzhattak a középkorias jellegű városok. Akkor is és most is érdekest hatással van rám. Igaz, még mindig 15 éves vagyok, s nem is lázadó, de érzem...! Ahogy forgatom, ahogy elmélyedek a történetben, kilépek ebből a világból. Persze, más könyvvel is előfordult ez már, de nem így. Hiába teszem ezt le még mindig nincs helyem a körülöttem lévő térben. Egyszóval élmény. Élmény volt és élmény lesz.

Úgy vélem nem Mihály a legérdekesebb szereplő. Mégis ő áll a regény középpontjában, általa ismerjük meg a többiekét. Végző soron csak az ő lelki világa ismert, ezért is mondják, hogy ez a könyv a "magát kereső ember önelemző regénye"¹. Mihály polgár és a különc. Mindkettő, de inkább egyik sem. Egy tüdőgyulladás után került ebbe az állapotába, azután kezdett hallucinálni. Neveltetése miatt sem természetes ez a helyzete. Kívül áll a világon, ami ellentmond egyszerű és mindennapi rokonai természetének. Bár lehet, hogy egyszerűen csak kamasz akar maradni, mert abban a korában érezte magát a legboldogabbnak, ahogy mondja. Feleségének mondja, s ez által nekünk. (Néha kiszól a történetből, mint Puskin az Anyeginjében, ám itt mégis benne maradunk a cselekményben, hiszen a feleségéhez szól. Emiatt hasonlít Ibsenre, Gogolra egyik barátnőm szerint, aki úgy érzi, ha az ő történeteiket olvassa, mintha egy orosz fonóban lenne, s mint "nyanya" hallgatna egy vándor mesélőt) Az olvasó lehet, hogy megérti. Erzsi valószínűleg nem. Talán sejti, de csak abban biztos, hogy Mihály különc. Túlságosan otthon van a saját életében, túl racionális ahhoz, hogy megértse a férfi lelkét. Mikor Szepetneki Jánossal beszélget Mihály, ő úgy gondolja, János nőiességében nézi le, pedig az sokkal mélyebbről fakad, vagy mikor hallgatja férjét, akkor is minden kérdés, amit feltesz, Évára vonatkozik. Talán így utólag is féltékeny. Még előbb, mikor elkóborol s egy egész éjjelre kimarad a férje is láthatjuk mennyire külön életet élnek. ("Most, most bántani kezdte, hogy így kiadta magát. Erzsinek... egy idegen nőnek...") Valójában a szerelemről is másképp gondolkozott Mihály. Lehet, hogy csak egyszerűen gondolkozott róla és azért jutott arra, hogy "... a szerelem valójában eltávolít. A szerelem polaritás – a két szerelmes a világ két ellenkező töltésű pólusa...". Mihály nagyon szeretne normális ember lenni. Akarja. Reménytelen vállalkozás... Úgy véli, ha feleségét bevonja a múltjába azáltal, hogy mesél neki, akkor talán ő is közelebb kerül felesége életéhez, ami, így belegondolva, elég ellentmondásos gondolat. Később már más a célja: "De egyszer el kellett mondanom, és Erzsi úgysem érti", s ez inkább meggyőző. Nem is ez az első ellentmondás az életében. A félnék, egyenesen paranoiás embertől mondjuk ez nem meglepő. Sőt, ő nem csak fél, de szégyenlős is és szinte folyamatosan árulónak érzi magát. Érdekes, hogy ő a félelme miatt lázadó. Nem úgy lázad, mint gimnáziumi barátai, és itt fogok áttérni rájuk, akiknek személyisége talán kevésbé összetett, de nem kevésbé érdekes. (Vajon nekik milyen családi háttérük lehet?)

Szepetneki János. Könnyű eset. Hősködő, feltűnési viselkedésben szenvedő alak. Erőszakos is talán. Tőle félttem Mihályt. A hirtelenség, kiszámíthatatlansága engem megrémít. Bár mégsem a tipikus szélhámos, van benne valami, valami, ami mindannyiunkban megvan. Olyan különössé teszi mindegyikőjüket, s az egész őket körülvevő légkört. Várom a megoldását, de soha nem lesz megoldás. Várom, hogy megértsem, de ezt nem lehet megérteni. Ha mégis sikerülne, attól tartok elveszne a hangulata, amiért úgy tudok lelkesedni. Úgy, olyan halkán, de teljesen elvárásolva.

Ervin, a katolizáló zsidó, a szentimentális költő, s lázadó. Ám befelé, mereven lázadó. Aki úgy lázad, hogy korlátozza magát. Tiszta paradoxon, s mégis mennyire érthető! Sokat nem tudunk meg róla, de az biztos, hogy szőke. Majd később! De az már Pater Severinus, a szerzetes "valami idegen országból". Mihály ebben a minőségében először egy temetésen látja. Igazi olasz temetésen: csuklyások, gyertyások füstölőkkel, énekszóval. Ervin nem

„szégyellte világias ifjúságát”, (amitől Mihály tartott) és igazi megbecsülésnek örvendett. Az ifjúsága őt a neki megfelelő irányban indította el. S most sokkal „felnőttebb, mint Mihály. (Az igazat megvallva, ez nem nehéz.) Látszik, mikor beszél vele. Neki sikerült felnőnie, mert megtalálta magát a felnőtté válásban. (Ez a kérdés adta az alapját anyum gondolatának, miszerint ez egy Kelet-európai Pán Péter történet, s ezért szomorúbb.) Kitérte mindent magából. „Most már nem fáj, de itt maradt ugaron, természetlenül, kopáron, a hegyen...” Hát így érdemes élni? Vajon jobb, mint Mihálynak? Úgy gondolja, Ervin segíthet neki, kiűzheti az emlékezetéből kedves halottait. „... jó volna-e, mert akkor mi maradna neked?” Szívében abban bízott, hogy tanácsot kap, de Ervin személyében nem jött az égi megváltás. Olyan az életben nincs. Ez a könyv nagyon is valóságos, ezért borzongtat.

Az Ulpius-testvérek pedig azok, akik nem létezhetnek. Ők adják a regény misztikumát. Belőlük árad az a „valami”, aminek szikrája van csupán a többiekben. Szerintem Éva volt a fontosabb, illetve róla beszél többet Mihály. Lehet, hogy azért, mert Tamással való kapcsolata sokkal mélyebb, mintsem szavakba lehessen önteni. Ám később is Évával találkozik (Londonban is őt látja. A testvérek szeme nagyon hasonló...) ő sokkal „élőbb”. Érdekes a halállal való kapcsolatuk is. Talán emiatt kedvelem ezt a történetet azon felül, hogy izgalmas és jól meg van írva. A halál nem negatív, a halál beteges, de nem kényszer. Az elmúlás gondolata mindig ott van, de legtöbbször talán csak hátul valahol, megbújva. A múltban, diákévek alatt a felszínen volt. Illetve Évának és Tamásnak a létevel összefonódott, s emiatt érzem így, hiszen Mihály akkor tartotta a szoros kapcsolatot. Később is, igen, mikor Olaszországban van, akkor is megjelennek a „halottak kapui”. Évával kapcsolatban! Azon kívül pedig, amikor a múltjáról van szó. Az igazat megvallva végig a múltjáról van szó. Úgy is, mint egy nosztalgikus élmény, úgy is, mint a létének legfőbb mozgatórugója. „Ó, Mihály, a világ nem tűri, hogy az ember átadja magát a nosztalgiának.” Annyira érthető, hogy vége lett a fiatalságának. Másképp nem is lehetett volna, hiszen át volt itatva veszendőség érzéssel és múlandósággal. Mikor egyedül van is visszatérnek azok az érzései, amik akkoriban voltak (örvény, „üresség”), főként a negatívak.

Richard Ellesley, a Folignói orvos családjának élete is kalandos volt. Mára nem maradt belőle más, csak emlék. Ami szép volt, izgalmas, boldog az mind a múltban történt. Bár lehet, hogy csak mivel Mihály szemszögéből látjuk az eseményeket, azért éljük meg így. Lehet, hogy ennek a gondolatnak az elkeseredettsége adja az érzelmvilágát a könyvnek? Mert hát mi az, ami ma van? Hivatali munka, házasság, családi háttér; kötöttség mind, egytől egyig! Olaszországban úgy élhet, ahogy akar, illetve mégsem. Végig érzi, tudja, hogy egyszer haza kell térnie... Azért kalandokba keveredik (Millicent, Gubbió), amik mind közelebb viszik saját maga megértéséhez. Ami, valljuk be, eddig még nem sikerült neki. A doktor személyével felvetődik a nemzetiség kérdése. Sokan utaztak sokat, nyelveken beszélnek, s maga a történet is külföldön játszódik. Művelt emberek (eszembe juttatja Ludas Matyi esetét a tudatlan földesúrral szemben). A párizsi perzsa (Rousseau: Perzsa levelek miatt?) rávilágít az európai ember gyengéire. Anyum felhívta a figyelmemet rá, hogy többször megjelenik egy „bonyolult, érthetetlen nyelv”: a magyar. Miért nem ismernek ennyire szomszédjaink? Szerb Antal mint mindent, ezt is tréfásan kezeli. Fentről tekint le és legtöbbször csak mulat a világ ellentmondásain és a mindennapok komikumain, butaságain.

Majd a könyv felénél egy régi ismerős lép újra a színre: Erzsi. Egy rövidke fejezet (2.) volt a gondolatainak szentelve eddig. A racionális polgárasszony ő, barátnőjével is miután vázolta neki házasságának esetét a pénzről kezdenek beszélni. Szóba kerül a régi férje is, hogy milyen hűvösen kezeli! Elutasító vele szemben. Hát igen, Zoltán komikus egyéniség. Szerelmes. Jellemvonása lehetne ez, akár Ervinnek. Később azonban Párizsban Erzsi is, ahogy egyedül maradt, úgy kezd élni, ahogy addig nem tehetette. (A magány kihozza az igazi éned...) Franciaországban találkozik Szepetnekivel. Milyen más megvilágításba kerül Mihály és régi ismerőseinek múltja! Eközben kiderül, hogy Erzsi is meg akart változni Mihály által. Nem lehet ezen sokat csodálkozni, bárki más is megpróbálta volna, ha egyszer meglátja milyen nem „normálisnak” lenni. Végül rátalált a neki való szélhámosra, aki erre alkalmasabb: Jánosra.

Róma. Mire ide eljut Mihály már a külföldön való tartózkodása tarthatatlan. Az idő pereg, vissza kell térni ebbe a világba. Pénzügyi gondok, rokonok véget vetnek az álomnak.

Illetve még nem! Lenne megoldás, de erkölcstelen. Vajon feladja belső értékrendszerét? Megteszi. Csak a szerencséje, hogy nem komoly a dolog.

Micsoda gyalázatos, legsötétebb kamaszkoromra emlékeztető idegállapotba estem megint?- teszi fel Mihály önmagának a kérdést. A regény elején még nem így nyilatkozott, talán már küzd ismét, hogy normális legyen. Azt hiszem neki nem a lételeme a lázadás, s a biztonságot is a polgári lét adja meg. Mégis kell néha a szabadság érzete. Ám ekkor újra feltűnik Éva! „Incipit vita nova”, vagyis új élet kezdődik. Vár. Azért mégis különös, hogy van mire várnia. Ha az ember vár, magától is történik valami? Minden bizonnyal igen. De, hogy épp a megfelelő dolog essen meg, az, hát lehet, hogy csak a könyvekben fordul elő. Mihály társaságot talált Waldheim személyében. Nem is akármilyet! A beteljesülést az okozta, hogy vele beszélhetett a halálról. Történelmi vonatkozásban. (Keats sírja üzeni: lám a költők sem halhatatlanok.) Olyan mély a halál kapcsolata az élettel. A kultúrát, vallást, mindent átjár. Félelmetes! Ám most... a civilizációban, Waldheim szerint (Sz. Antal szerint...), ez megváltozott. A halál előtti pillanat kerül szóba. Nem erről beszélt Tamás is? A pillanatnyi boldogság, ami érthetetlen emberi vágy a halál iránt. (Egy tudós is egyetértett vele!) Mihályt ez megrendíti. Engem komolyan foglalkoztat, de nem lelki értelemben. Ő pedig beteg.

Mihály néha úgy érzem múltját csalja meg, máskor pedig a jelenjét. Nagy lelkesedéssel tudja magát egyikbe és másikba is belevetni. Ismét arra jutok, hogy nem kiforrott lélek. Mikor épp a múltjára vetett fátylat Erzszi közelsége, akkor találkozott Évával. Mégis szerelmes volt? Valószínűleg. Számára Éva nem változott semmit. („A szerelem mindvégig megőrzi egy pillanatot...”) A lány azért jött, mert meghalt közös barátjuk, az utolsó. Elmesélte, hogyan halt meg Tamás, hogy a halottak miatt nem találkozhat Mihállyal kettesben. A halál köti össze őket és távolítja el egymástól, úgy érzem. A nő-férfi kapcsolat Erzszi történeti szálán is fut, úgy érzi, hogy őt csak adják-veszik. A szerelem itt nem természetes, nem teljesül be, vagy féloldalas. Nincs valami rendben vele, akár a halállal.

Erzszi története fejeződik be előbb. Visszatér Zoltánhoz, és kispolgári nő lesz ismét és marad mindörökre. Gyáva mássá lenni. Mihály elhatározta magát az öngyilkosságra. De folyamatos bizonytalansága érezteti velünk, hogy nem lehet ilyen egyszerűen vége! Akkor jön a jó lány... a misztikum újabb megnyilvánulása. Megmentették. Ő valójában fél a haláltól. Waldheimnél is megmutatkozott már ez. Ezzel az olasz családdal, hogy keresztapává lett kapott egy kötést világgal. Végző érvként eljött érte apja. Hazament. Visszatért a munkába, a vállalathoz, a börtönt jelentő hivatalba. Valahogy ez mégsem tragikus. Megrázó, de „... ha az ember él, akkor még mindig történhetik valami”.

Az ember nem hagyhatja ott a jelenjét. Az ő sorsa is az, hogy újra megpróbálkozzon beállni a sorba. „Élni fog ő is, mint a patkányok a romok közt.” De már nincs, ami megteremtse a jelenben a múltját. Tamás meghalt. Ervint megtalálták, s immár ő is halott. Szepetneki Jánost jobb nem keresni. Éva pedig kihűlt számára. Talán már semmiért sem lesz érdemes szembefordulni a világgal...

Ferenc Kata, 10.c

¹ A tizenharmadik nyomtatás előszavában található ez a meghatározás.